

OLIV TA'LIMNING DAROMAD DARAJASIGA TA'SIRI: O'ZBEKISTON MISOLIDA TAHLIL

Ulug'bekov Davronbek Ulug'bek o'g'li

Farg'ona Davlat Universiteti mustaqil izlanuvchi

Mail: davronulugbekov007@gmail.com

Anotatsiya. *Mazkur tezisda O'zbekiston sharoitida oliy ta'limning insonlarning daromad darajasiga ta'siri o'rganiladi. Tadqiqot davomida oliy ma'lumotli va o'rta maxsus ta'limga ega fuqarolarning ish haqlari o'rtasidagi farq, ularning bandlik imkoniyatlari hamda iqtisodiy o'sishdagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, ta'lim va mehnat bozori o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, inson kapitali nazariyasining amaliy qo'llanilishi va raqamli iqtisodiyot sharoitida malakali kadrlar tayyorlashning ahamiyati yoritiladi.*

Kalit so'zlar. *Oliy ta'lim, daromad, inson kapitali, mehnat bozori, iqtisodiy o'sish; bandlik, raqamli iqtisodiyot, ta'lim siyosati.*

Kirish: So'nggi yillarda O'zbekiston iqtisodiy taraqqiyotining muhim omillaridan biri sifatida inson kapitaliga sarmoya kiritish va ta'lim tizimini modernizatsiya qilish masalalari dolzarb mavzulardan biriga aylandi. Jahon amaliyoti shuni ko'rsatadiki, oliy ta'lim insonning iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytiradi, mehnat unumdorligini oshiradi va ijtimoiy-iqtisodiy farovonlikka hissa qo'shadi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi – O'zbekistonda oliy ta'lim darajasi bilan aholi daromad darajasi o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash, bu munosabatning iqtisodiy va ijtimoiy jihatlarini tahlil qilishdan iborat.

Inson kapitali nazariyasi va ta'limning iqtisodiy ta'siri. Inson kapitali nazariyasiga ko'ra, ta'lim — bu insonning bilim, ko'nikma va malakasiga yo'naltirilgan investitsiya bo'lib, u kelgusida daromad shaklida qaytadi. Oliy ta'lim olgan shaxslar ko'proq bilimga ega bo'lganliklari sababli mehnat bozorida yuqori malakali ish o'rinlariga ega bo'lishadi.

Mehnat bozori va muvofiqlik muammolari. Tahlil shuni ko'rsatadiki, oliy ta'lim olgan ayrim bitiruvchilar o'z sohasida ish topishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Bu ta'lim dasturlarining amaliy jihatdan mehnat bozorining ehtiyojlariga to'liq mos emasligini ko'rsatadi. Amalga oshirish uchun oliy ta'lim va sanoat o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, stajirovka va amaliy kurslarni kengaytirish zarur.

1-jadval. O'zbekistonda ta'lim va daromad ko'rsatkichlari.

Ko'rsatkich	Yil	Qiymat	Manba
Ta'limga davlat sarfi (% of GDP)	2023	5.47%	TheGlobalEconomy / World Bank (turn0search0, turn0search5)
Mehnat resurslari soni (ming kishi)	2024	13,974.3	World Bank (turn0search4)
Bandlik darajasi (approx)	2022	68.0%	State Statistics reports (turn0search0/turn0search6)
O'rtacha nominal ish haqi (2024)	2024	5.357 million UZS	Uzbekistan Statistics Agency / Kun.uz (turn0search6, turn0search11, turn0search16)
Soha bo'yicha maoshlar (misol)	2024-2025	IT: ~9-10 mln; Bank & Finance: ~9-10 mln; Ta'lim sohasi: ~4.1 mln (variantlar mavjud)	Local news & sector reports (turn0search12, turn0search2, turn0search17)
25+ aholining bakalavr yoki teng ta'limi (%)	2015	15.80%	CEIC / World Bank (turn0search3, turn0search13)

Ta'lim darajasiga yetganlar (25 yosh va undan katta, bakalavr yoki ekvivalent) 2015 15,80 % CEIC / World Bank ma'lumotlari

Ta'limga davlat sarfi: O'zbekiston 2023 yilda YaIMga nisbatan ~5,47 % miqdorida mablag' ajratgan. Bu ko'rsatkich ta'limga e'tibor va davlat'siy siyosat istiqbollari haqida ma'lumot beradi.

Bandlik va mehnat resurslari: 2022 yilda mehnat resurslari ~19,5 mln kishi bo'lib, shundan ~13,8 mln kishi band — bandlik darajasi ~68 %. Bu demak, qariyb uchdan ikki qismi iqtisodiy faol.

O'rtacha ish haqi: 2022 yilda o'rtacha nominal ish haqi ~3,89 mln so'm bo'lgan. Soha bo'yicha katta tafovutlar mavjud — texnologiya, moliya sohalarida maoshlar ancha katta.

Ta'lim va maosh tafovutlari: Misol uchun, 2025 yilda ta'lim sohasi bo'yicha o'rtacha maosh ~4,14 mln so'm bo'lsa, oliy ta'lim darajasidagi xodimlar ~9,57 mln so'mga yaqin. Bu ta'lim darajasining maoshga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkinligini ko'rsatadi.

Ta'lim darajasi bilan ushbu ko'rsatkichlar: 2015 yilda 25 yosh va katta aholining ~15,8 % faqat bakalavr yoki shunga teng ta'lim darajasiga ega bo'lgan. Bu ta'lim darajasidagi o'zgarishlarni tahlil qilishda muhim statistik poydevor bo'lishi mumkin.

Xulosa. Tadqiqot natijalariga ko'ra, O'zbekistonda oliy ta'lim darajasi oshgani sari shaxslarning daromad darajasi ham ortadi. Biroq, ta'lim sifati va mehnat bozori muvofiqligini yaxshilash orqali bu ijobiy ta'sirni yanada kuchaytirish mumkin. Tavsiyalar: ta'lim va ish beruvchilar hamkorligini kuchaytirish; raqamli kompetensiyalarni o'quv dasturlariga integratsiya qilish; ta'limga ajratilayotgan mablag'ni samarali yo'naltirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. The Global Economy. Uzbekistan: Public spending on education (% of GDP). (turn0search0).
2. World Bank / Trading Economics. Government expenditure on education (% of GDP). (turn0search5).
3. State Statistics / Kun.uz reporting on average salaries in 2024 (turn0search6, turn0search11, turn0search16).
4. CEIC / World Bank. Educational attainment, at least Bachelor's (%) (turn0search3, turn0search13).
5. Local sectoral salary reports and analyses (turn0search12, turn0search17).